

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)^(*)

Reflections of Syria Crisis to Turkey (2011-2017)

Naim GÖK^(**)

Öz

Türkiye'nin en uzun kara sınırı, güney komşusu olan Suriye iledir. Hatay konusu, 1957 krizi, su konusu ve PKK sorunu, 2000 başlarına kadar, iki ülke ilişkilerinde önemini korumuş; bunlardan PKK sorunu, 1998 yılında, Adana Mutabakatı ile çözülmüştür. Bu tarihten sonra Arap Baharı'nın Suriye'de ortaya çıkmasına kadarki süre içinde Türkiye ile Suriye ilişkileri ekonomi, ticari, siyasi, kültürel ve askeri olmak üzere birçok alanda gelişim göstermiştir. Mart 2011'den sonra Suriye'de yaşanan kriz ise, ülkede çok yönlü çatışma ortamının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriye'deki değişime ABD, Rusya, İran başta olmak üzere birçok ülke etki etmiştir. İlave olarak, bu süreçte, çok sayıda terör örgütü ve muhalif grup, çatışmalara taraf olmuştur. Suriye'de yaşanan kriz, Türkiye'yi, özellikle, güvenlik ekseninde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, 6-7 Ekim - Kobani Olayları, Fırat Kalkanı Operasyonu.

Abstract

Turkey's longest land border is with its southern neighbor Syria. Until the beginning of 2000, the Hatay issue, the 1957 crisis, the water issue and the PKK problem had preserved their importance in the mutual relations between both countries. Out of them, PKK problem was resolved in 1998 with the Adana Congruity. After this date, until the emergence of the Arab Spring in Syria, relations between Turkey and

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 10.10.2018

Kabul Tarihi: 16.05.2019

(*) Bu makale, yazarın "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)" başlıklı yüksek lisans seminerinden üretilmiştir.

(**) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, naimgok73@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3756-6828>

Naim GÖK

Syria had developed in many fields such as economy, commerce, politics, culture and military. After March 2011, the crisis in Syria caused a multifaceted conflict in the country. Many countries, especially the USA, Russia, Iran, have influenced the changes in Syria. In addition, many terrorist organizations and dissenter groups have become parties to the conflict. The crisis in Syria affected Turkey, especially in the security axis.

Keywords: Arab Spring, 6-7 October - Kobani Incidents, Operation Euphrates Shield.

Giriş

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesiyle başlamıştır. Türkiye-Suriye ilişkilerine yön veren başlıca sorunlar; Hatay konusu, 1957 krizi, su konusu ve güvenlik bağlamında terör örgütü PKK'dır (Kürdistan İşçi Partisi).

Hatay konusunun ortaya çıkmasında temel etken; 1939 yılında, Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma ile Hatay'ın özel bir yönetiminin oluşması ve sonrasında Türkiye'ye katılmasıdır. Suriyeli yöneticiler tarafından Hatay, Suriye toprağı olarak görülmüş ve bu bölge, Suriye haritalarında, kendi topraklarının bir parçası olarak gösterilmiştir. 1957 krizi, iki ülkenin ilişkilerini çatışma noktasına getiren önemli bir mesele olmuştur. Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin farklı kutuplarda yer alması, krizin büyümesinde etkili olmuş; kriz, kutup liderleri, ABD ve SSCB'yi karşı karşıya getirmiş, ancak ABD ve SSCB'nin tutumu, silahlı çatışmanın meydana gelmesini önlemiştir. Su konusu ve PKK sorunu, iki ülke ilişkilerini etkileyen diğer önemli konulardır. Su konusunun temel nedeni; Fırat ve Dicle nehirlerinden yararlanma bağlamında Türkiye'nin gerçekleştirmek istediğı kapsamlı bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nden (GAP) kaynaklanan Suriye ve Irak'ın yaşadığı endişelerdir. PKK sorunu, 1957 krizi gibi iki ülkeyi çatışma noktasına getirmiştir. PKK'nın Suriye'deki varlığının, Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen devam etmesi üzerine, Türkiye, 1998'de tutumunu sertleştirmiştir.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Türkiye'nin kararlı duruşundan dolayı Suriye geri adım atmış ve 1998'de taraflar arasında Adana Mutabakatı imzalanmıştır. Bu tarihten sonra iki ülke ilişkileri, Arap Baharı'nın Suriye'de ortaya çıkmasına kadar gelişerek devam etmiştir. 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı, kısa sürede başta Libya, Mısır, Yemen olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin birçoğunda etkili olmuş; Mart 2015'de, Suriye'de de etkisini göstermeye başlayarak, karmaşık bir çatışmaya dönüşmüştür.

Suriye krizi, Türkiye'yi çok yönlü etkilemiş, kriz derinleştikçe yaşananların yansımaları daha da artmıştır. Geçen süre içinde, Türkiye'ye ait bir uçak düşürülmüş, Türkiye sınır hattında DAESH (Irak Şam İslam Devleti) ve PYD-YPG (Halk Koruma Birlikleri-Demokratik Birlik Partisi) terör örgütlerinin etkinliği artmıştır. Suriye'deki krizin etkisiyle Türkiye'de Kobani olayları çıkmış, Türkiye, artan tehditler nedeniyle Şah Fırat ve Fırat Kalkanı operasyonlarını gerçekleştirmiştir.

Suriye krizinin önemli bir yansıması, Türkiye ve Rusya arasında Jet krizinin ortaya çıkmasıdır. Bu kriz iki ülke ilişkilerinin ciddi yara almasına neden olmuş, ancak atılan adımlarla ilişkiler tekrardan canlandırılmıştır. Suriye krizinin ortaya çıktığı ilk aylardan itibaren artan bir göç yaşanmış, en az 3 milyon Suriye vatandaşı, Türkiye'ye sığınmıştır. Göç eden Suriyeliler önemli bir mesele olarak Türkiye'nin gündemine yerleşmiştir. Türkiye, dönem içinde, sığınan Suriyeliler için yaklaşık 25 milyar dolarlık harcama gerçekleştirmiştir.

1. Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye'nin en uzun kara sınırı Suriye Arap Cumhuriyeti'yledir. İki ülke arasında, 911 km'lik sınır bulunmaktadır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, Suriye'nin 1946 yılında Fransız mandasından çıkması ve Fransız askerlerinin ülkeden tamamen çekilmesi ile başlamıştır. Bu tarihten sonra Suriye, tam bağımsız devlet statüsündedir. Coğrafi bölge olarak Suriye

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

toprakları yaklaşık 402 yıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmış, Osmanlı'nın yıkılması sonrasında Fransa'nın denetimine geçmiştir. Fransa, 1936 yılında, Manda yönetimine son vermek istemişse de, bu gelişme, İkinci Dünya Savaşı sonunda mümkün olmuştur.¹ Türkiye ile Suriye ilişkilerinde 2000'li yılların başına kadar dört konu ön plana çıkmıştır. İki ülke ilişkilerinin belirli dönemlerde gerilmesine neden olan bu konular: Hatay konusu, Soğuk Savaş döneminde farklı kutuplarda yer alması ve 1957 krizi, Su konusu ve PKK özelinde güvenlik konusudur.

Hatay Konusu

1936 yılında Suriye'nin bağımsızlık görüşmeleri sürdürülürken Sancak (İskenderun ve Antakya) bölgesinin geleceği konusu gündeme gelmiştir. Türkiye, Sancak bölgesinin geleceğinin belirlenmesine yönelik olarak Fransa ile görüşmeler gerçekleştirdikten sonra, sorunun çözümü için konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşımıştır.² Sorun Milletler Cemiyeti'nde ele alınmış, 20 Ocak 1937 tarihinde yapılan toplantıda Sancak bölgesine özel bir statü verilmesi kararı alınmış ve bu karar 27 Ocak 1937'de kabul edilmiştir. Karara göre, Sancak bölgesi; dışişlerinde Suriye'ye bağlı olacak, içişlerinde ise bağımsız hareket edecektir. Sancak bölgesinin Milletler Cemiyeti'nin garantisi ve denetimi altında olması kararlaştırılmış ve Sancak bölgesinin Anayasası 29 Mayıs 1937'de kabul edilmiştir. Yapılan seçimlerden sonra Sancak Meclisi, 2 Eylül 1938 tarihinde açılmış; Devlet Başkanlığına Tayfur Sökmen, Başbakanlığa ise Abdurrahman Melek seçilmiştir. Hatay Meclisi 29 Haziran 1939 tarihinde oybirliğiyle Türkiye'ye bağlanma kararı almıştır. Türkiye, 7 Temmuz'da Hatay ilinin kuruluşuna dair bir Kanun

¹ Kamuran Gürün, *Savaşan Dünya ve Türkiye* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997), 646.

² Ayhan Öztürk, "Milletlerarası Antlaşmalar ve Türk-Fransız Antlaşmaları," *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sayı: 5, (1994): 124-126.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

çıkarak bağlanmayı gerçekleştirmiştir.³ Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde “Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorununun Kesinlikle Çözümüne Dair Antlaşma” imzalanmış;⁴ bu antlaşma 22 Temmuzda yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce 7 Temmuz'da Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması ile Türkiye-Fransa sınırı, daha sonra da Türkiye ile bağımsızlığını kazanacak olan Suriye'nin sınırı kesinleşmiştir. Bu gelişmelere rağmen, sonraki dönemlerde, Suriye yöneticileri tarafından sıklıkla Hatay'ın Suriye'nin toprağı olduğu ve haksız bir şekilde Türkiye'ye verildiği dile getirilmiştir. Özellikle 1954 yılında Baas partisinin yönetimde etkinliğini artırmasından sonra bu iddia daha sık gündeme gelmiş, ayrıca, Suriye'nin resmi belgelerinde ve Suriye haritasında Hatay'a yer verilmiştir. Okulların ders kitaplarında Hatay, Suriye toprağı olarak gösterilmeye devam etmiştir.⁵

1957 Krizi

Bu kriz, Türkiye ile Suriye arasında ilişkilerin son derece gerildiği ve çatışma noktasına geldiği bir gelişmedir. Krizin ortaya çıkmasının ana sebebi: Soğuk Savaş döneminde yaşanan kutuplaşmadır. Bu dönemde Türkiye, Batı-ABD tarafında, Suriye ise SSCB'nin yanında yer almıştır. Özellikle Türkiye-Irak-İran arasında 1955 yılında Bağdat Paktı'nın imzalanmasından sonra, Bağdat Paktı'na İngiltere'nin katılması ve Pakt'ın ABD tarafından desteklenmesi Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye tarafından

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

³ Figen Atabey, “Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci,” *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 4, sayı: 7, (Temmuz 2015): 195-200.

⁴ Tayyar Arı vd., “Geçmişten Günümüze Türkiye Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler,” *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, ed. İdris Bal, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2004), 695.

⁵ Kaan Gaytancıoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi,” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Edirne, Ocak 2008, 59-61.

Naim GÖK

tehdit olarak algılanmıştır.⁶ Buna karşın, 1954 yılında, Baas partisinin Suriye’de yönetimi ele geçirmesi ve bu ülkenin Mısır ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Türkiye, algıladığı tehdit dolayısıyla Suriye sınır hattına asker kaydırmış; ABD tarafından ABD hava kuvvetlerinden birlikler İncirlik Üssü’ne yönlendirilmiş ve 6. Filo Akdeniz’e gönderilmiştir. Sovyetler Birliği Başbakanı Bulgan, 10 Eylül 1957’de, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’e bir mesaj göndererek, Türkiye’nin yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı endişelerini belirtmiş, Türkiye tarafından yapılacak bir harekâtın sadece yerel sonuçlarının olmayacağını ifade etmiştir.⁷ Krizin büyümesi ve uluslararası bir nitelik kazanması üzerine Suriye, konuyu, BM Genel Kurulu’na götürmüştür. BM Genel Kurulu tarafından sorunun giderilmesi için iki tasarı kabul edilmişse de Endonezya’nın arabuluculuk yapması üzerine iki tasarı da geri çekilmiş, sorunun iki ülke arasında uzlaşma yoluyla çözülmesi kararı alınmıştır. Yaşanan kriz, yapılan görüşmeler ve Suriye ile Mısır arasında imzalan anlaşma ile kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin 1 Mart 1958’de Türkiye tarafından tanınması ile son bulmuştur.⁸ Bu kriz, ABD ve SSCB’nin Türkiye ve Suriye üzerinden karşı karşıya geldiği önemli bir sorun hâline dönüşmüş; kutup liderlerinin kriz boyunca takındıkları tutum dolayısıyla ilk kez Ortadoğu bölgesinde çatışma noktasına gelinmiştir.

Su Konusu

Türkiye ile Suriye arasındaki bir başka önemli mesele su konusudur. Bu konunun temel nedeni: Türkiye’nin başlatmış olduğu, Fırat Nehri (2780 km) ve Dicle Nehri’nin (1900 km) yer aldığı bölgeyi de kapsayan

⁶ Haluk Gerger, *ABD, Ortadoğu ve Türkiye* (İstanbul: Ceylan Yayınları, 4. Baskı, 2007), 93-96.

⁷ Türel Yılmaz, *Birinci Dünya Savaşından 2000’e Uluslararası Politikada Ortadoğu* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2004), 113-118.

⁸ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (Ankara: Siyasal Kitapevi, 9. Baskı, 1996), 29-30.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. Türkiye, 1950'li yılların ortalarından itibaren Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve enerji amacıyla projeler geliştirmeye başlamış; 1966 yılında Keban Barajı'nın temellerinin atılması üzerine, Suriye ve Irak kendilerine zarar vereceği gerekçesiyle tepkilerini dile getirmişlerdir. 1966 yılında Türkiye'den Irak'a giden Dışişleri heyetinin görüşmeleri sonucunda Türkiye, barajın su tutması aşamasında 350 m³/sn su bırakmayı taahhüt etmiş, aynı yıl bu rakamı 450 m³/sn olarak güncellemiştir. Keban Barajı'nın bitiminden sonra 1974 yılında Karakaya Barajı inşaatı başladığında, karşılaşılan sorunlar, tekrar gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye, tek tarafı olarak ortalama 500 m³/sn su bırakmayı beyan etmiştir.⁹ Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakların çok yönlü kullanımı amacıyla, Türkiye tarafından, 1970'lerde, GAP ortaya konulmuştur. Proje, 9 ili¹⁰ kapsayacak sulama, tarım, altyapı, enerji, ulaşım, kalkınma gibi birçok önemli sektörün gelişmesini sağlamaya yönelik olarak planlanmıştır.

Su meselesi, 1980'lerde, iki ülke arasında, yoğun olarak gündeme gelen konulardandır. Suriye ve Irak, Fırat ve Dicle nehirlerinin üzerinde kurulacak barajlarla kendilerine ulaşan suyun azalacağı ihtimali nedeniyle endişe duymuşlar; 1980 yılında Irak ile imzalanan Karma Ekonomik Komisyon Protokolü'ne 1983 yılında Suriye de katılmıştır. Bu protokole göre, bölgesel sulara ilişkin Ortak Teknik Komite (OTK) kurulması kararı alınmıştır. 1982-1992 yılları arasında OTK 16 toplantı gerçekleştirmiştir. OTK toplantılarının gündemini, yapılacak baraj ve tesislerin durumları, hidrolojik ve meteorolojik bilgi alışverişi gibi konular oluşturmuş,¹¹ ancak

⁹ Vefa Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu," *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), 795-796.

¹⁰ GAP kapsamındaki iller: Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Siirt, Batman, Kilis, Diyarbakır ve Şırnak'tır.

¹¹ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Türk Dış Politikası-Cilt: II (1980-2001)* içinde, ed. Baskın

Naim GÖK

yapılan toplantılarda ortak bir anlaşma ve karar çıkmamış, OTK beklentileri karşılayamamıştır. OTK toplantılarının sürdüğü dönemde, 1987 yılında, Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında "Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. 1987 Protokolü olarak bilinen bu protokolda Türkiye, ortalama 500 m³/sn suyun Suriye'ye bırakılacağını taahhüt etmiştir. Ayrıca Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının kullanımı için Irak ile birlikte çalışma dile getirilmiştir.¹² Su sorunu, iki ülke ilişkilerinde 1990'lı yıllarda, güvenlik konusuyla birlikte gündeme gelmeye devam etmiştir. Özellikle bu dönemde su sorunu gündemde kalırken, güvenlik konusu ön plana çıkmıştır.

Güvenlik ve PKK Sorunu

Türkiye ile Suriye ilişkilerine yön veren en önemli konuların başında gelen PKK sorunu 1980'li yılların başlarından 2000'lerin başına kadar gündemdeki yerini sürekli korumuştur. İki ülke arasında ilişkiler, 12 Eylül Askerî Müdahalesinden sonra Türkiye'den kaçan bazı Türk vatandaşlarının Suriye topraklarında Ermenilerle birlikte Türkiye'ye yönelik faaliyet gerçekleştirmeleri nedeniyle gerilmiştir. Özellikle bu dönemde, ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) terör örgütünün, Türk diplomatlarına yönelik saldırıları gözlemlenmiştir. Suriye'nin tutumu sayesinde PKK, 1981 yılında Suriye ile Lübnan sınırında kamp kurmaya başlamış, Türkiye'ye karşı gerçekleştirilecek faaliyetlerin hazırlıklarına başlamıştır. Bu dönemde Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşleri Cemil Esad ve Rıfat Esad, PKK lideri Abdullah Öcalan

Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı: 4, 2002), 143-144.

¹² Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu," 800.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

ile temaslarını sürdürmüşlerdir.¹³ 1982 yılında, İsrail'in Lübnan'a yönelik işgali sonrasında, bölgede bulunan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üyelerinin çekilmesi ile PKK, bölgedeki kamplara tam olarak yerleşmiştir. Türkiye; Suriye'nin, gerek PKK, gerekse ASALA terör örgütlerine olan desteği nedeniyle rahatsızlığını dile getirmiş ve 1983 yılında, Suriye'ye karşı tutumunu sertleştirmiştir. Türkiye, gerekirse güç kullanacağına dair mesaj vermiş, bunun üzerine Suriye, PKK ve ASALA güçlerini ülkeden çıkarmıştır.¹⁴

1983 ve 1984 yılında artan PKK terör saldırıları üzerine Türkiye, terörle mücadeleye yönelik olarak Irak ile 1984'te "Türkiye ve Irak Güvenlik Protokolü" ve Suriye ile 5 Mart 1985 tarihinde "Sınır Güvenliği Protokolü" imzalamıştır.¹⁵ Suriye, protokolü imzalamış olmasına rağmen, PKK'ya destek vermeye devam etmiştir. Bu dönemde PKK, Suriye topraklarında kamp kurmakta, eğitim görmek, lojistik ve kaynak temin faaliyetlerini sürdürmektedir. Tüm bu gelişmeler üzerine, 1987 yılında Başbakan Turgut Özal, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyaret sırasında Suriye ile iki protokol daha imzalanmıştır. Protokollerden biri güvenlik konusu ile ilgilidir. Bu protokole göre her iki ülke, kendi topraklarında, karşı tarafa yönelecek terör faaliyetlerine izin vermeyecektir. İkinci protokol ise su konusu ile ilgili olmuştur.¹⁶ Bu ziyaret sırasında güvenlik konusu ile su konusunun birbirine bağlı hale getirildiği görülmektedir. Türkiye su konusuyla ilgili taahhütlerini yerine getirirken Suriye, PKK konusunda beklenen mücadeleyi göstermemiştir. Bu dönemde Suriye'nin, Türkiye'ye karşı PKK kartını kullanırken, Türkiye'nin de su kozunu kullanmaya başladığı görülmektedir.

¹³ Erol Kurubaş, *1960'lardan 2000'lere Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye 2* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004), 97-100.

¹⁴ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," 130-133.

¹⁵ Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, 283-284.

¹⁶ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," 137.

Naim GÖK

1992 yılında İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Şam'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında sınır güvenliğine dair bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol ile ilk kez Suriye PKK'yı yasadışı bir örgüt olarak kabul etmiş ve Bekaa Vadisi'ndeki PKK'nın Mahsum Korkmaz Kampı kapatılmıştır. 1993'te Süleyman Demirel'in Şam ziyaretinde su-PKK konusu gündeme gelmişse de Türkiye, güvenlik konusunu öncelikli görmüştür.¹⁷ 1995 yılında, Suriye sınırından Hatay'a sızan PKK'luların gerçekleştirdiği saldırılar, Suriye'nin vermiş olduğu sözleri yerine getirmedikini göstermiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin tepkisini çeken önemli bir gelişme de Suriye'nin Yunanistan ile imzalamış olduğu ortak savunma anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile olası bir savaş durumunda Yunanistan savaş uçakları, Suriye hava sahasını Türkiye'ye karşı kullanabilecektir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Ocak 1996 tarihinde, Suriye'ye nota vererek PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesini istemiştir. Türkiye, PKK'nın Suriye'deki varlığının devam etmesi durumunda, gerekli önlemleri alacağını, belirtmiş ve Nisan 1995'te İsrail ile askeri işbirliği imzalamıştır.¹⁸

Türkiye'nin İsrail ile anlaşması, Suriye tarafından, kendisine ve Arap dünyasına karşı oluşturulmuş bir ittifak olarak görülmüştür. Türkiye'nin PKK meselesini çözmek için kararlı ve sert bir politika izlemesi üzerine, 1998'de iki ülke arasında kriz patlak vermiştir. Krizin başlangıcını, 16 Eylül 1998'de, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş tarafından, Hatay'da yapılan konuşma oluşturmuştur. Bu konuşmada Türkiye'nin sabrının kalmadığı ve Suriye tarafından tedbir alınmaması durumunda, gerekli tedbirlerin, Türkiye tarafından alınacağı belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu da Suriye'nin, Türkiye'ye karşı bir savaşta olduğunu

¹⁷ A.g.e., 556.

¹⁸ Kurubaş, *Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, 288-289.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, 1 Ekim 1998'de, TBMM açılışında gerçekleştirilen konuşmada “... Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğu...” ifade edilerek Suriye'ye yönelik askeri bir harekâta bulunma mesajı verilmiştir.¹⁹ Yapılan açıklamalara ilave olarak, Suriye sınırına askeri birlikler kaydırılmıştır. Türkiye'nin, 5 Ekim'de diplomatik ilişkileri kesmesi ve kararlı duruşu karşısında Suriye, Mısır ve İran aracılığıyla uzlaşma mesajları göndermeye başlamış; devam eden süreçte, 19-20 Ekim 1998'de, Adana'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda iki ülke arasında Adana mutabakatı olarak adlandırılan mutabakat imzalanmıştır. Adana Mutabakatı'na göre Öcalan'ın Suriye'ye gelmesine izin verilmeyeceği, PKK kamplarının kapatılacağı ve kesinlikle faaliyetlerine izin verilmeyeceği teyit edilmiştir.²⁰

Uzun yıllar iki ülke ilişkilerinin gerilmesine neden olan PKK sorununun çözülmesi ile iki ülke arasında normalleşme süreci başlamıştır. İki ülkenin sıcak bir çatışmayla karşı karşıya kaldığı bu süreçte, Suriye geri adım atarak PKK nedeniyle Türkiye ile savaşı göze alamamış; Adana Mutabakatı'nın imzalanmasından sonra PKK sorunu çözülmüş ve her iki ülke arasında çok yönlü işbirliği imkânı doğmuştur. Süreç içinde güvenlik, ekonomi, ticari ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda işbirliğinin gerçekleşmesi söz konusu olmuştur.

2. Suriye'de Arap Baharı

2010 yılının sonlarına doğru Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve kısa sürede Ortadoğu'da baş gösteren toplumsal halk hareketleri,

¹⁹ Atilla Ateş, Süleyman Demirel konuşması: (dk: 2.30-4.0), *YouTube*, erişim 22 Ekim 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=07qC6pd3YIY>; A.g.e., Kurubaş, 290-292.

²⁰ Fırat ve Kürkcüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler,” 566-567.

Naim GÖK

Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Halklar tarafından baskıcı ve otoriter yönetimlerine karşı taleplerin dile getirilmesi ve bu durumun demokratikleşme hareketi olarak gösterilmesi amacıyla, yaşananlar, Arap Baharı olarak tanımlanmıştır. Arap Baharı kavramının dışında, görülen toplumsal halk hareketleri için Arap uyanışı, Arap isyanları, Arap devrimleri adlandırılmaları da kullanılmıştır.²¹ Arap Baharı kavramının, 1968 yılında, Çekoslovakya’da, Sovyetler Birliği’ne karşı halk ayaklanması olarak adlandırılan Prag Baharı kavramından esinlenerek kullanıldığı düşünülmektedir.²² Arap Baharı’nın amacı; demokratik reformların yapılmasını sağlamanın yanı sıra bazı ülkelerde baskıcı rejimleri değiştirmek olmuştur. Süreçle birlikte şiddet olayları artmış, halkla rejim güçleri karşı karşıya gelmiş; Mısır, Tunus ve Yemen’de yönetim değişikliği yaşanırken, Libya ve Suriye’de etkisi daha karmaşık bir hal almış ve iç savaşa dönüşmüştür. Bu süreçte binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Arap Baharı’nın ortaya çıkmasında toplumsal ve siyasal sorunlarla birlikte ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Yolsuzluk, yoksulluk, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi toplumsal sorunlar, halkın siyasi otoriteler tarafından baskı altında tutulması gibi faktörler sürecin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.²³ Bu etkenler genel olarak süreçten etkilenen ülkelerin çoğunda söz konusu olan sorunlardır. Bunların yanında her ülkenin kendine has toplumsal ve siyasal özelliklerinin de süreç üzerinde etkisi bulunmaktadır.

²¹ Hüsamettin İnaç, “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Değişim ve Dönüşümü,” *SDE*, (03.12.2012), erişim 24 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/arap-bahari-surecinde-arap-kimliginin-degisim-ve-donusumu/3071>

²² M. Emin Öztürk, “Arap Baharı ve Türkiye’nin Rolü,” *Milliyet*, erişim 24 Ekim 2017, <http://blog.milliyet.com.tr/arap-bahari-ve-turkiye-nin-rolu/Blog/?BlogNo=391800>

²³ Ahmet Hüsrev Çelik, “Buazizi’den Rabia’ya, Trablus’tan Şam’a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme,” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6, sayı: 2, Kış 2015, 35-37.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Arap Baharı'nın ilk kıvılcımını, 17 Aralık 2010'da, Tunus'ta yaşanan bir olay oluşturmuş; 18 Aralık'tan itibaren eylemler kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır.²⁴ Tunus'ta başlayan gösteriler; başta Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen, Suriye olmak üzere Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine sıçramış ve önemli sonuçlar doğurmuştur. Arap Baharı'nın etkisinin en yoğun hissedildiği ülkelerden biri Suriye'dir. Kısa sürede ülkenin birçok şehrinde başlayan gösteriler devamında yoğun bir çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmalarda binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca kişi yerinden edilmiş, ülke içerisinde çok karmaşık bir iç savaşa tanık olunmuştur. Suriye'de yaşanan süreç, iç dinamiklerin yanında dış faktörlerin yönlendirmesinden de etkilenmiştir.

Cumhurbaşkanı Beşar Esad 31 Ocak 2011'de yaptığı bir açıklamada Arap Baharı'nın Ortadoğu'da yeni bir süreci başlattığını ve hükümetlerin, halkın isteklerini yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiş, reform ve özgürlük konusunda adımların atılacağını açıklamıştır.²⁵ Esad bu açıklamayı yaparken Arap Baharı'nın Suriye'ye de sıçrayacağını öngörmemiştir. Ancak kısa bir süre sonra, ilk hareketler, ülkenin güneyinde, Ürdün sınırındaki Deraa kentinde duvarlara rejim karşıtı yazıların yazılması ile başlamıştır. "Halk rejimin yıkılmasını istiyor" şeklindeki duvar yazıları nedeniyle polis ile halk karşı karşıya gelmiştir. Bu gelişme üzerine 15 Mart "Öfke Günü" olarak ilan edilmiş ve 18 Mart'ta Cuma namazı sonrası ülkenin birçok şehrinde rejim karşıtı gösteriler başlamıştır. Bu gösteriler sırasında çıkan çatışmalarda ölenler olmuştur.²⁶ Hükümet ilk başlarda çok önemsememiş olsa da, olaylar, kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır. Bunun üzerine, Esad, olayların önüne geçmek için 24 Mart'a bazı konularda reform yapılacağını

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

²⁴ Duygu Dersan Orhan, "Ortadoğu Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği," *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sayı: 1-2, 18.

²⁵ "Esad: Reform Şart!" *Gazete Vatan*, erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/>

²⁶ "Suriye'de İç Savaş Nasıl Başladı?," *Gazete Vatan*, erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savas-nasil-basladi--538013-gundem/>

Naim GÖK

belirtmiştir. Deraa valisi görevden alınmış, Kürtlere vatandaşlık verileceği açıklanmış, genel af ilan edileceği ve bazı tutuklananların serbest bırakılacağı beyan edilmiştir.²⁷ Buna rağmen olaylar durmamış ve muhalifler tarafından 25 Mart “Kararlılık Cuması” olarak ilan edilmiştir. BM açıklamasına göre Mart ayı boyunca ülkede ölenlerin sayısı 850’yi aşmıştır.²⁸

Olaylar tırmanırken BM ve Arap Birliği’nin özel temsilcisi olarak Kofi Annan, 27 Mart 2012’de 6 maddelik bir plan ortaya koymuştur. Çin ve Rusya’nın da destek verdiği bu plan etkili olmamış, ülkedeki çatışmalar artarak devam etmiştir.²⁹ Suriye’de yaşanan gelişmelerin ele alınması için 30 Haziran 2012’de Cenevre’de bir konferans düzenlenmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon liderliğinde toplanan konferansa Arap Birliği Genel Sekreteri, BM, ABD, Fransa, İngiltere, Katar, Rusya, Türkiye ve Çin temsilcileri katılmıştır. Çatışmaların durdurulması ve çözüm için muhaliflerle hükümetin görüşmesi istenilmiş, ancak herhangi bir çözüm mümkün olmamıştır. Suriye’deki kriz derinleşmiş, İkinci Cenevre toplantısı, 22 Ocak-16 Şubat 2014’te; üçüncü toplantı, Ocak 2016’da gerçekleştirilmesine rağmen³⁰ aranan çözüm bulunamamıştır. Suriye krizinde 2017 yılı ortalarına kadar bir çözüm bulunamadığından kriz, çok yönlü ve karmaşık bir hal almıştır.

²⁷ “Halk Ayaklanması “Bir” Sloganla Başladı,” AA, erişim 26 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/halk-ayaklanmasi-bir-sloganla-basladi/377401>

²⁸ “Suriye Krizi’nin Kronolojisi,” *21. Yüzyıl Enstitüsü*, (02.09.2013), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izlememerkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

²⁹ Erkin Ekrem, “Annan Barış Planı ve Çin’in Suriye Planı,” *SDE*, (03.04.2012), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-plani-ve-cinin-suriye-plani/1077>

³⁰ “Cenevre’den Cenevre’ye Suriye Görüşmeleri” *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*, (27.02.2017), erişim 26 Ekim 2017, <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/1029/cenevreden-cenevreye-suriye-gorusmeleri.aspx>

3. Türkiye'yi İlgilendiren Suriye Krizi Kaynaklı Güvenlik Sorunları

Terör Saldırıları

Suriye krizinin ortaya çıkmasından sonra Türkiye'ye yönelik olarak Suriye kaynaklı DAESH, PKK ve bağlantılı gruplar PYD-YPG tarafından terör saldırıları gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılarda sivil-asker-polis çok sayıda Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş, çok sayıda yaralananlar olmuştur. Bunun yanında kamu malları zarar görmüş, maddi-manevi kayıplar yaşanmıştır.

Akçakale'ye Top Mermilerin Düşmesi

Ekim 2012'de sınırın karşı tarafında Tel Abyad bölgesinde, Suriye ordusu ile muhaliflerin çatışmaları sırasında Türkiye sınır mahallesine top mermileri düşmüş, 5 kişi hayatını kaybetmiş 10 kişi de yaralanmıştır. Bunun üzerine angajman kuralları çerçevesinde, sınırın karşı tarafında belirlenen bazı Suriye hedefleri, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından vurulmuştur.³¹ Rejimin muhaliflere yönelik saldırıları ve sonucunda Türkiye'ye top mermilerinin düşmesi, Türkiye'nin Suriye krizinden doğrudan etkilendiğini göstermektedir.

Cilvegözü Sınır Kapısı Saldırısı

11 Şubat 2013 tarihinde Cilvegözü sınır kapısında tampon bölgede bırakılan aracın patlatılması sonucu 18 kişi hayatını kaybetmiş, 24 kişi de yaralanmıştır.³² Bu saldırı sınır kapısının muhaliflerin denetiminde olması nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Patlamanın Suriye rejiminin gizli istihbarat teşkilatı tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

³¹ Ümit Çetin, "Türkiye Suriye'ye Karşılık Verdi," *Hürriyet*, erişim 5 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

³² "Cilvegözü Saldırısı Soruşturması Tamamlandı," *Radikal*, erişim 5 Kasım 2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cilvegözü-saldırısı-sorusturması-tamamlandı-1145151/>

Naim GÖK

Reyhanlı Saldırısı

Hatay'ın Reyhanlı ilçe merkezinde art arda iki bombalı aracın patlatılması sonucu 52 kişi ölmüş, 155 kişi de yaralanmıştır. Saldırının Suriye istihbaratı tarafından desteklendiği, patlamanın arkasında THKP-C Acilciler örgütü ve lideri Mihraç Ural'ın olduğu düşünülmektedir.³³ Bu saldırı, gerçekleştiği tarih itibarıyla Türkiye'nin karşılaşmış olduğu en kanlı terör saldırısı olmuştur.

Kilis'e Top Mermilerinin Düşmesi

2016 yılının başlarından Mayıs ayına kadar Kilis karşısında yer alan DAEŞ denetimindeki el-Bab bölgesinden Kilis kent merkezine çok sayıda top-roket-havan mermisi düşmüştür. Bu saldırılarda Mayıs ayı itibarıyla en az 21 kişi hayatını kaybetmiş çok sayıda insan yaralanmıştır.³⁴ Türkiye, sınırda bulunan birlikler ile, DAEŞ hedeflerini vurarak bu saldırılara karşılık vermiştir. Bu dönemde Rusya ile yaşanan uçak krizi nedeniyle hava saldırısı gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Rusya ile yaşanan kriz, Türkiye'nin doğrudan bir kara harekâtı düzenlemesini de zorlaştırmıştır.

DAEŞ Kaynaklı Saldırıları

20 Mart 2014 - 1 Haziran 2017 tarihleri arasında DAES tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarında en az 313 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık iki bin kişi yaralanmıştır. DAES'in Türkiye'deki ilk eylemi 20 Mart 2014 tarihinde Niğde'de gerçekleştirilmiştir. 3 DAES militanın bulunduğu araç, Niğde'de güvenlik güçleri tarafından durdurulmak istenmesi üzerine

³³ "Reyhanlı Saldırısı İçin Vahim İddialar," *Cumhuriyet*, erişim 5 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/274009/Reyhanli_saldirisi_icin_vahim_iddialar.html

³⁴ Selin Girit, "Roket Saldırısı Altındaki Kilisli: Sesimizi Duyan Yok Mu?," *BBC Türkçe*, erişim 6 Kasım 2017, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160509_kilis_roket

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

militanlar silahla karşılık vermiş, olayda 2 güvenlik görevlisi şehit olmuş, 8 kişi yaralanmıştır.³⁵

2015 yılı içerisinde DAESH terör saldırılarını artırmış, güvenlik güçleri ve siviller hedef alınmıştır. 6 Ocak 2015'de İstanbul Sultanahmet'te bulunan Turizm Şube karakoluna yönelik intihar saldırısında 1 polis şehit olmuştur. 5 Haziran'da Diyarbakır'da Halkların Demokratik Partisi (HDP) tarafından düzenlenen seçim mitinginde alanda bırakılan bombaların patlatılması sonucu 4 kişi ölmüş, 100'den fazla yaralanan olmuştur. 20 Temmuz'da, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde belediye kültür merkezi önünde basın açıklamasının yapıldığı sırada, canlı bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve olayda 34 kişi ölmüş, 69 kişi yaralanmıştır. 1 Eylül'de Kilis sınırındaki karakola, Suriye tarafından gerçekleştirilen saldırıda 1 asker şehit olmuş, 1 asker de kaçırılmıştır. Türkiye'nin tarihindeki en büyük terör saldırılardan biri, 10 Ekim'de, Ankara tren garı önünde düzenlenen Emek ve Barış Mitingine yönelik olmuştur. Bu saldırıda 102 kişi ölmüş, yüzlerce insan yaralanmıştır. 26 Ekim'de Diyarbakır'da DAESH hücre evine düzenlenen operasyonda çıkan çatışmada ise 2 polis şehit olmuş, 7 DAESH elemanı öldürülmüş, 9 kişi tutuklanmıştır. 2016 yılında da DAESH tarafından yapılan saldırılar artarak devam etmiştir. 12 Ocak'ta İstanbul Sultanahmet'te gerçekleştirilen saldırıda 10 Alman turist hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı ile Türkiye topraklarında ilk defa yabancılar hedef alınmıştır. 19 Mart'ta, bir canlı bombanın İstanbul İstiklal Caddesinde kendini patlatması üzerine 4 yabancı turist ölmüş, 39 kişi yaralanmıştır. 1 Mayıs'ta Gaziantep Emniyet Müdürlüğü'ne yönelik saldırıda 3 polis şehit olmuş, 34 kişi yaralanmıştır. 28 Haziran'da İstanbul Havalimanı'na düzenlenen saldırıda 19 yabancı uyruklu olmak üzere 45 kişi ölmüş, 239 kişi yaralanmıştır.³⁶

³⁵ "Niğde'de Görülen IŞİD Davasında Flaş Gelişme," *Hürriyet*, erişim 6 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/nigdede-gorulen-isis-davasinda-flas-gelisme-40102418>

³⁶ Fevzi Çakır, "Terör Örgütü IŞİD'in Türkiye'ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları" *Haber Türk*, erişim 7 Kasım 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/>

Naim GÖK

20 Ağustos'ta, Gaziantep merkez Şahinbey ilçesinde, bir sokak düğününe yönelik gerçekleştirilen bombalı saldırıda, 52 kişi ölmüş, 94 kişi yaralanmıştır. 16 Ekim'de Gaziantep Üniversitesi karşısında yer alan 500 Evler Mahallesi'nde, DAESH hücre evine yapılan baskın sırasında iki DAESH militanı kendini patlatmış, bunun sonucunda 3 polis şehit olmuş ve 8 kişi yaralanmıştır. 4 Kasım'da Diyarbakır Bağlar'da gerçekleştirilen bombalı saldırıda iki polis şehit olmuş, 9 kişi hayatını kaybetmiş, yüzden fazla insan da yaralanmıştır. Olay, hem DAESH tarafından hem de PKK'nın uzantısı olan TAK (Teyrêbazên Azadiya Kurdistan-Kürdistan Özgürlük Şahinleri) tarafından üstlenilmiştir.³⁷ 2017 yılbaşı gecesini İstanbul Ortaköy'de bulunan bir gece kulübüne yönelik silahlı saldırıda 39 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁸ DAESH tarafından gerçekleştirilen saldırılarda özellikle siviller hedef alınmış, toplumsal huzurun bozulması amaçlanmıştır. DAESH dışında PKK-YPG-TAK gibi terör örgütlerinin de Suriye krizi bağlantılı saldırıları artmış, yurtiçi ve sınır hattında askeri noktalar, karakollar ve askeri-polis araçları ile birlikte siviller hedef alınmıştır.

Türk Uçağının Düşürülmesi

22 Haziran 2012'de Türkiye'ye ait bir RF-4 askeri keşif uçağı Malatya Erhaç Üssü'nden eğitim ve test uçuşu amacıyla havalanmış, aynı gün saat 11:58'de Suriye tarafından düşürülmüştür. Uçağın düşürülmesi üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada uçağın test uçuşu için havalandığı ve silahsız olduğu, Suriye'nin Lazkiye kentinden 13 mil uzakta uluslararası hava sahasında herhangi bir uyarı yapılmadan

haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar

³⁷ Murat Yeşiltaş ve diğerleri, 2016'da Güvenlik ve Terörle Mücadele, İstanbul: SETA Yayınları, 28-30.

³⁸ "Reina Saldırısı Zanlısı İstanbul'da Yakalandı," *BBC Türkçe*, erişim 7 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38636095>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

vurulduğu ve enkazının Suriye karasularına düştüğü dile getirilmiştir.³⁹ Suriye ise olayı farklı ele almış uçağın hava sahası ihlali yapması üzerine Suriye hava sahasında uçaksavar bataryaları tarafından düşürüldüğünü açıklamıştır. Esad yaptığı bir açıklamasında uçağın kime ait olduğunun ilk başta bilinmediğini, vurulduktan sonra Türkiye'ye ait olduğunu anladıklarını açıklamıştır.⁴⁰

İki ülke arasında var olan gerginliği daha da tırmandıran bu olay üzerine Türkiye, Suriye'ye yönelik angajman kurallarını değiştirmiş ve TSK'da alarm seviyesi yükseltilmiştir. Yeni kurallara göre; Suriye'ye ait askeri unsurların, Türkiye sınırlarına yaklaşması üzerine, bu eylemler düşmanca hareket ve güvenlik tehdidi olarak algılanıp sınıra yakın bir noktada vurulması mümkün hale gelmiştir. Angajman kuralları kara, hava ve denizde geçerli olmuştur.⁴¹ Devam eden süre içinde, 16 Eylül 2013'te, Hatay sınır bölgesinden bir Suriye M-17 helikopteri Türk sınırından içeri girerek 2 km sınır ihlali gerçekleştirmiş; TSK angajman kuralları çerçevesinde hareket etmiş ve Malatya'dan kalkan 2 F-16 savaş uçağı tarafından helikopter vurularak düşürülmüştür.⁴² Bir diğer önemli gelişme de 23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait 2 MIG-23 savaş uçağının Türkiye sınırına doğru uçması üzerine Türkiye tarafından yapılan uyarılara

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

³⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 173, 24 Haziran 2012, Suriye Açıklarında Düşürülen Askeri Uçağımız Konusunda Bakanlığımızca Atılan Adımlar Hk.," erişim 8 Kasım 2017, http://www.mfa.gov.tr/no_-173_-24-haziran-2012_-suriye-aciklarinda-dusurulen-askeri-ucagimiz-konusunda-bakanligimizca-atilan-adimlar-hk_.tr.mfa

⁴⁰ Utku Çakırözer, "Esad: Keşke Düşürmeseydik," *Cumhuriyet*, erişim 8 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/354316/Esad___Keske_dusurmeseydik.html

⁴¹ Levent İçgen, "'Angajman Kuralları Değişti' Ne Demek?," *Gazete Vatan*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.gazetevatan.com/-angajman-kurallari-degisti--ne-demek-460542-gundem/>

⁴² "Türk jeti Suriye Helikopterini Vurdu," *NTV*, erişim 8 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turk-jeti-suriye-helikopterini-vurdu,9jj2DU9DF0qT083BuizCLA>

Naim GÖK

rağmen bir uçağın 1,5 km sınır ihlali yapması üzerine Türk savaş uçakları tarafından düşürülmesidir.⁴³

Türk savaş uçağının düşürülmesi sonrası alınan yeni kararlar sonucu Suriye rejimine ait helikopter ve savaş uçağının düşürülmesi, Türkiye'nin takındığı kararlı tutumu göstermektedir. Türkiye, rejimin ihlallerine anında karşılık vermiştir.

Kobani Olayları (6/7 Ekim Olayları)

Ocak 2014'te DAEŞ tarafından Türkiye sınırında bulunan Tel Abyad ve Cerablus'un ele geçirilmesinden sonra DAEŞ, Kobani (Ayn el-Arab) kentine yönelmiştir. Kobani, konum olarak, Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinin karşısında yer almaktadır. Yaklaşık 250 bin nüfusa sahip olan kent, Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle büyük göç almıştır. 2014 yaz ayları boyunca artan DAEŞ tehdidi nedeniyle Türkiye'ye büyük bir göç hareketi yaşanmıştır. 22 Ekim 2014 itibariyle yaklaşık 200 bin kişi Türkiye'ye sığınmıştır. Kobani'de büyük oranda Kürtlerin yaşaması nedeniyle Kobani'de yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin iç kamuoyunu ciddi etkilemiş, özellikle sınır bölgesi ve doğu kentlerinde DAEŞ'in kuşatmasına yönelik protesto gösterileri gerçekleştirilmiştir. Kobani'nin savunulması için Türkiye'den Suriye tarafına geçişler de olmuştur.⁴⁴

Kobani'nin DAEŞ tarafından kuşatılması sürecinde bir diğer önemli gelişme, Türkiye'de Kobani olayları olarak adlandırılan gösterilerin başlamasıdır. Eylül'de artan kuşatma nedeniyle Kobani konusu Türkiye'de sürekli gündeme getirilmiştir. Özellikle PKK lideri Öcalan'ın Kobani'deki "insanlarımız sonuna kadar direnecektir" mesajı sonrasında, HDP

⁴³ "Sınır İhlali Yapan Suriye Uçağı Düşürüldü," *Milliyet*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/sinirda-savas-ucagi-dustu/gundem/detay/1855930/default.htm>

⁴⁴ Sena Gülfer İhlamur Öner, "Kobani'den Kitleli Zorunlu Göç ve Türkiye'nin Güvenli Bölge Talebi," *Ortadoğu Analiz* 6, sayı: 65 (Kasım-Aralık): 28-31.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

tarafından, “Kobani’de yaşanan katliam girişimine karşı 7’den 70’e bütün halklarımızı sokağa, alan tutmaya ve harekete geçmeye çağırıyoruz” şeklindeki açıklaması ile birlikte kısa sürede, doğu illeri başta olmak üzere, çok sayıda kentte gösteriler düzenlenmiştir.⁴⁵ Gösteriler şiddet olaylarına dönüşmüş, bu nedenle 50 insan hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi yaralanmış,⁴⁶ birçok kamu binası, araç, işyeri, parti binası saldırıya uğramıştır. Olaylar sırasında özellikle doğu illerinde Hür Dava Partisi (Hüdapar) ile HDP üyeleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Olayların durdurulması amacıyla 6 ilde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, olayların üçüncü gününde HDP, şiddet eylemlerine yönelik tepkisini dile getirmiş, Öcalan’ın çağrısı sonrası olaylar durmuştur.⁴⁷

Kobani’de DAESH ile PYD/YPG arasında yaşanan çatışmalar, her ne kadar Türkiye’nin bir iç mesele konusu olmasa da yaşananlar konuyu hem iç hem de dış sorun haline getirmiştir. 200 binden fazla kişinin Kobani’den Türkiye’ye sığınmış olması, PKK tarafından olayın Türkiye’ye taşınmak istenmesi, HDP ve Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) gibi bazı partilerin söylemleri, olayın Türkiye’de ciddi yansımalarının olmasına neden olmuştur. Kobani olayları, Türkiye’nin Suriye’de yaşanan gelişmelerden ne kadar çabuk etkilendiğini göstermesi bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur.

Şah-Fırat Operasyonu

Türkiye’nin sınırları dışında üzerinde egemenlik hakkına sahip olduğu tek toprak parçası Suriye’de yer alan Caber Kalesi ve Süleyman Şah

⁴⁵ “HDP’den “Sokağa Çıkın” Çağrısı” *CNN Türk*, erişim 8 Kasım 2017, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/hdpden-sokaga-cikin-cagrisi>

⁴⁶ Ali Dağlar, “6-7 Ekim’in Acı Bilançosu 50 Ölü,” *Hürriyet*, erişim 8 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>

⁴⁷ Yunus Akbaba, “6-7 Ekim Olayları” ve Çözüm Süreci,” *SETA Perspektif*, sayı: 78, Ekim 2014.

Naim GÖK

Türbesi'dir. Süleyman Şah, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in atası olması nedeniyle önemli bir şahsiyettir. Süleyman Şah, kendisine bağlı Türkmen aşiretleriyle Anadolu seferine katılarak Halep'e kadar gelmiş, Fırat Nehri'ni atıyla geçmeye çalışırken boğularak ölmüştür. Süleyman Şah, Caber Kalesi'nin bulunduğu alana defnedilmiştir. Zamanla, burası, Türk Mezarlığı olarak adlandırılmıştır. 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın 9. maddesine göre Caber Kalesi ve Türk mezarı, Türkiye'nin malı olarak kabul edilip Türkiye'nin muhafız bulundurması ve bayrak çekmesi kabul edilmiştir. 1966 yılında, Suriye'nin Fırat Nehri üzerinde Tabka Barajı yapımına başlaması üzerine Suriye, mezarın taşınmasını istemiştir. 1973'te, barajın bitmesinden sonra yapılan görüşmeler sonucunda Süleyman Şah Türbesi, 30 Eylül 1975'te Fırat Nehri'nin doğu kıyısındaki Karakozak köyüne taşınmıştır. Karakozak, Halep'e 123 km, Şanlıurfa'ya ise 92 km uzaklıkta bulunmaktadır.⁴⁸

Suriye'de çatışmaların artması ile Süleyman Şah Türbesinin bulunduğu alanda yer alan Saygı Karakolu tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilen şifreli mesajla, bölgede artan tehdit dile getirilmiştir. Türkiye, olası bir saldırı gerekçesi ile bölgede bulunan askerlerin ve Türbe'nin daha güvenli bir bölgeye taşınması amacıyla Şah Fırat Operasyonu'nu başlatmıştır. 21 Şubat 2015 akşamı saat 21:00'de başlayan operasyona 39 tank, 57 zırhlı araç ve 100 araç ile birlikte 572 personel katılmıştır. Operasyon aynı anda iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Süleyman Şah Türbesi ile birlikte 38 personelin güvenli şekilde tahliye edilmesi, ikinci aşamada ise Süleyman Şah Türbesi'nin taşınacağı Suriye topraklarında yer alan Türkiye sınırına 250 metre uzaklıkta bulunan Eşme

⁴⁸ Asaf Özkan, "Ca'ber Kale'si ve Türk Mezarı," *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, sayı: 3, (2007): 197-206.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

bölgesinin güvenliğinin sağlanması ve gerekli hazırlıkların yapılması öngörülmüştür. Operasyon 22 Şubat sabahı, planlandığı üzere başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir, herhangi bir çatışma yaşanmamış, ancak meydana gelen bir kaza sonucu bir asker şehit olmuştur. Başbakan Ahmet Davutoğlu, operasyon için herhangi bir destek alınmadığını, sadece operasyon başladığında koalisyon güçlerine, PYD ve diğer gruplara bilgi verildiğini açıklamıştır.⁴⁹ Türkiye'nin operasyonu gerçekleştirmesinin temel nedeni olarak, olası bir saldırıda, Türkiye'nin çatışmalara taraf olması endişesi dile getirilmiştir. Türkiye, böylesi bir durumda Suriye'deki iç savaşın doğrudan tarafı haline gelecek, bunun ulusal ve uluslararası büyük yansımaları olacaktır.

Rus Jetinin Düşürülmesi

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler 2002-2015 yılları arasında ekonomik ve ticari işbirliği başta olmak üzere turizm, eğitim, sosyo-kültürel alanlarda gelişmiş, Rusya, aynı zamanda Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir tedarikçisi olmuştur. Suriye'de 2011'de ortaya çıkan kriz sonrasında, farklı tarafları desteklemelerine rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir kırılma yaşanmamıştır. Rusya'nın, 30 Eylül 2015'ten itibaren, Suriye'de doğrudan asker bulundurması ile birlikte, ilişkilerde gerginlikler belirmeye başlamıştır. Özellikle Rus uçaklarının muhalifleri ve Türkiye sınırındaki Bayırbucak Türkmenlerini bombalaması nedeniyle Türkiye ile olan ilişkilerin seyri açısından sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁵⁰

⁴⁹ Burak Özcan, Özden Erkuş ve Deniz Kilislioğlu, "TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu," *NTV*, erişim 9 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tskdan-suleyman-sah-karakoluna-sah-firat-operasyonu,LmYkF4lOM0SIRTLJzsiEeg>

⁵⁰ Vügar İmanbeyli, "Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri," *SETA Perspektif*, sayı: 119, Aralık 2015, 1-6.

Naim GÖK

2015 Ekim ayının başından itibaren, Lazkiye'nin Türkiye sınırındaki Türkmenlere yönelik artan Rus bombardımanı sırasında, 3 ve 4 Ekim'de, iki kere Rus uçakları Türk hava sahasını ihlal etmiştir. Türkiye ile Rusya arasında yaşanan gelişmeler ve hava sahası ihlalleri nedeniyle çok sayıda üst düzey görüşmeler yapılmıştır. İhlaller nedeniyle Rusya Devlet Başkanı Putin'in Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak özür dilediği basında yer almıştır. 29 Ekim'de bir ihlal daha gerçekleşmiş ve konu iki ülkenin askeri yetkilileri arasında görüşülmüştür.⁵¹ Kasım ayında artan Rus saldırıları nedeniyle ilişkiler daha da gerilmiştir. Rusya'ya ait bir SU-24 tipi bombardıman uçağı, Hatay-Reyhanlı sınır hattında Türk hava sahasını ihlal etmesi üzerine, 24 Kasım 2015'te düşürülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı tarafından konuyla ilgili yapılan açıklamada, milliyeti bilinmeyen bir uçağın 24 Kasım 2015'de saat 09.20'de Türk hava sahasını ihlal ettiği, söz konusu uçağın 5 dakika içinde 10 kere uyarılmasına rağmen, ihlali devam ettirmesi üzerine, saat 09.24'de, 2 adet F-16 ile müdahale edildiği belirtilmiştir. Rusya ise Türkiye'nin iddialarını kabul etmeyerek uçağın Suriye hava sahasında vurulduğunu savunmuştur.⁵² Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 25 Kasım Türkiye ziyaretini iptal ederek "Türkiye ile savaşacak değiliz, ama ilişkilerimizi ciddi şekilde gözden geçireceğiz" şeklinde açıklama yaparak krizin yansımalarının olacağını belirtmiştir. Kriz ile birlikte Rusya tarafından Türkiye'ye ağır eleştiriler yöneltilmiş, Türkiye'nin DAESH terör örgütüne destek verdiği ithamlarında bulunulmuştur. En ağır yorum, "teröristlerin suç ortakları

⁵¹ Verda Özer, "Batı Putin'e "Yanlış Yoldasın" Dedi," *Hürriyet*, erişim 9 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/verda-ozer/bati-putine-yanlis-yoldasin-dedi-40021652>

⁵² Tekin Aycan Taşcı, "Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi," *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM)*, 4 Aralık 2015, 1-4.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

tarafından sırtımızdan bıçaklandık” ifadesiyle Putin tarafından yapılmıştır. Rusya Başbakanı Medvedev de “Türkiye bu eylemi ile DAEŞ militanlarını koruduğunu göstermiştir” şeklinde açıklama yapmıştır.⁵³

Yaşanan kriz sonrasında Rusya, Suriye'deki askeri varlığını artırmış, Suriye'deki Hmeymim Üssü'ne S-400 hava savunma sistemi yerleştirmiş ve S-34 bombardıman uçakları göndermiştir. Bu dönemde Rusya tarafından Lazkiye'nin kuzeyinde operasyonlara yoğunluk verilmiş, Türkmen bölgelerindeki hava saldırıları artırılmış; Rusya'nın, Türkiye ile olan tüm askeri ilişkiler kesilmiştir. Rusya, Türkiye'ye bir takım ticari yasaklamalar ve kısıtlamalar uygulamaya başlamıştır. Putin ve Lavrov tarafından, Türkiye'nin güvenli bir ülke olmadığına açıklanması üzerine, birçok turizm ve tur şirketi, 26 Kasım'da, Türkiye'ye yönelik tatil paketlerini iptal etmiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı iki ülke arasındaki vize muafiyetinin 1 Ocak 2016 itibariyle iptal edileceğini açıklamıştır. 28 Kasım'da Putin tarafından yeni yaptırımlar yürürlüğe konularak, iki ülke arasındaki charter uçuşları iptal edilmiştir. Türkiye'den çok sayıda gıda ve tarım ürününün alımı durdurulmuştur.⁵⁴ Rusya, ilişkilerin başlayabilmesi için Türkiye'nin özür dilemesi ve tazminat ödemesinin gerektiğini ifade etmiş, aksi takdirde Türkiye'ye yönelik farklı sektörlerde de yaptırım kararı alınacağını belirtmiştir.⁵⁵ Rusya'nın Türkiye'ye yönelik yaptırımları nedeniyle 2016 ortalarında Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı bir yıl öncekine göre %60,5 azalmış ve yaklaşık 737 milyon dolar kayıp yaşanmıştır. Aynı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

⁵³ Tekin Aycan Taşcı, “Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi”, 4-8.

⁵⁴ A.g.e. 8-12.

⁵⁵ Erdem Özlük, “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve ‘Özür’ Meselesi,” *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No.35, Aralık 2015, 1-5, <http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/35/35tr.pdf>

Naim GÖK

şekilde turizme getirilen kısıtlamalar nedeniyle Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı da %87 azalarak 184 bine gerilemiştir.⁵⁶

Türkiye, ilişkilerin normalleşmesi için bazı girişimlerde bulunmuştur. 24 Kasım'da yaşanan krizden sonra ilk temas, 3 Aralık 2015'de, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile mevkidaşı Sergey Lavrov arasında, Belgrad'ta AGİT toplantısında gerçekleşmişse de olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Putin, 27 Mayıs 2016'da, Atina'da, Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ile görüşmesinde, Türkiye ile ilişkileri düzeltmek istediğini dile getirmiş, ilk adımın Türkiye tarafından atılmasını istemiştir. Bu görüşmeden sonra, Haziran ayında, İsrail Başbakanı ile görüşmesinde Putin, Türkiye'ye yönelik olumlu mesajlar vermiştir. Krizden sonra iki ülke arasında ilk resmi temas, 14 Haziran Rusya Milli Günü vesilesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Putin'e, Başbakan Binali Yıldırım'ın da Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev'e kutlama mesajı göndermesiyle sağlanmıştır. En önemli gelişme ise, 27 Haziran'da Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından, düşürülen Rus uçağı ve ölen pilot için üzüntülerini bildiren bir mektubun Putin'e gönderilmesi olmuştur. Bu gelişme üzerine, 29 Haziran'da, Putin, Erdoğan'ı arayarak teşekkür etmiştir. Sonrasında, iki lider, ilişkilerin eskisine dönmeye karar vermişlerdir. 15 Temmuz Darbesi'nden sonra Putin'in destek telefonu, ilişkilerin düzeltilmesi bakımından önemli bir adım olmuştur. 9 Ağustos'ta, Cumhurbaşkanı, 15 Temmuz Darbesi'nden sonra ilk yurtdışı ziyaretini Rusya'ya yapmıştır.⁵⁷ Bu ziyaret sonucunda bazı yaptırımlar Rusya tarafından kaldırılmış, iki ülke arasında charter uçuşları başlatılmış, Rus turistler tekrar Türkiye'ye gelmeye başlamıştır.

⁵⁶ "4 Soruda Türkiye-Rusya İlişkileri," *Yeni Şafak*, erişim 9 Kasım 2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/4-soruda-turkiye-rusya-iliskileri-2507895>

⁵⁷ "Türkiye - Rusya İlişkilerinde Zorlu Yıl," *BBC Türkçe*, erişim 10 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38377657>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

İki ülke arasında Suriye krizi kaynaklı yaşanan ve iki ülke ilişkilerini derinden etkileyen uçak krizi, iki ülke liderinin ortaya koyduğu tutum sayesinde son bulmuş, yaklaşık 9 ay süren krizden iki ülke de olumsuz etkilenmiştir.

Fırat Kalkanı Operasyonu

Suriye krizinin başlangıcından beri DAESH ve PYD-YPG terör örgütlerinin önemli toprak kazanımları, Türkiye açısından ciddi güvenlik tehdidi oluşturmuştur. 911 km olan sınırın büyük bölümünün bu iki örgüt tarafından denetim altına alınması, Türkiye'ye yönelik terör saldırıları ve artan mülteci sayısı, Türkiye'nin dış güvenlik konusu olarak gördüğü Suriye krizini önemli bir iç sorun haline getirmiştir. 2014'te, Kobani'nin PYD denetimine geçmesinden sonra, ABD tarafından PYD'ye artan destek sonucunda, bu örgüt, önemli toprak kazanımları elde etmiştir. PYD, ilan ettiği kantonları birleştirmek için Fırat'ın batısına geçerek Halep'in kuzeyinde bulunan Menbiç ilçesini Ağustos 2016'da ele geçirmiştir. ABD'nin Türkiye'ye verdiği güvenceye rağmen PYD Menbiç'ten çekilmemiş, El-Bab için operasyon yapmayı amaçlamış, aynı zamanda Afrin'den doğuya doğru ilerleyerek toprak bütünlüğünü sağlamak istemiştir. Azez-Cerablus hattını elinde bulunduran DAESH tarafından 2016 yılının başından itibaren Kilis'e yapılan saldırılarla birlikte ülke içerisinde artan terör saldırıları nedeniyle Türkiye'nin güvenlik önlemlerini artırması zorunluluk haline gelmiştir.⁵⁸ Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğünün ortadan kalkması, sınır boyunca PKK uzantısı PYD'nin bir devlet kurması ve Türkiye'deki ayrılıkçı hareketlere ivme kazandırması tehditleri nedeniyle 24 Ağustos 2016'da, Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Türkiye'nin bu operasyon ile amacı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

⁵⁸ Ufuk Ulutaş ve Burhanettin Duran, "Türkiye'nin DEASH'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı," *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, 12-15.

Naim GÖK

sınırında bulunan DAESH denetimindeki bölgeleri güvenli bölgeler haline getirmek ve sınır illerinin güvenliğini sağlamak, PYD'nin hedeflediği kantonları birleştirme planını bozmak ve mültecilerin geri dönüşü için güvenli bölgelerin oluşturulmasını sağlamak olmuştur. Bunun yanında uluslararası alanda Suriye'nin geleceğinde söz sahibi olmak da önemli bir amaç olmuştur.⁵⁹

Türkiye, BM Sözleşmesi'nin 51. maddesinde yer alan kendini savunma hakkına ve BM'nin DAESH ile mücadele için ortaya koyduğu kararlara dayanarak Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Rusya ile yaşanan uçak krizinin giderilmesi de operasyonun başlatılmasında önemli bir aşama olmuştur.⁶⁰ Operasyonun ilk gününde Cerablus DAESH'ten temizlenmiş, güneyindeki Sacur nehrine kadar ilerlenmiştir. 28 Ağustos'ta yaklaşık 400 km alan denetim altına alınmıştır, 3 Eylül - 16 Ekim tarihleri arasında Çobanbey (Rai) ve Dabık ele geçirilmiştir. Böylece 1300 km²'lik alan kontrol altına alınmıştır. Azez-Çobanbey-Cerablus hattında güvenliğin sağlanmasından sonra operasyon önemli bir kent olan El-bab'a yönelmiştir. DAESH için stratejik önemi olan kent, Ekim 2016'dan itibaren kuşatmaya alınmıştır. Uzun süren operasyon sonucu 30 Mart 2017'de kent tamamen DAESH'ten temizlenmiştir. 90 km uzunlukta 40 km derinlikteki bölge TSK ve ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) tarafından denetim altına alınmıştır.⁶¹ Fırat Kalkanı operasyonu ile Türkiye'nin sınırında tehdit olan DAESH bölgeden tamamen temizlenmiş, PYD-YPG'nin kantonları birleştirme planı bozulmuş ve Türkiye sınır güvenliğini sağlanmıştır.

⁵⁹ Oytun Orhan, "Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar ve Riskler," *Karar*, erişim 16 Kasım 2017, <http://www.karar.com/gorusler/firat-kalkani-hedefler-firsatlar-ve-riskler-282439#>

⁶⁰ Fatih Bayezit, "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış," *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 4, sayı: 2, (2016): 86.

⁶¹ Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Necdet Özçelik, "Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler," *SETA Rapor*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2017): 23-31.

Göç

Türkiye'nin Suriye krizinden dolayı en çok etkilendiği konu göç olmuştur. Suriye'de krizin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra, ilk göç dalgası, Nisan 2011'de yaşanmıştır. Türkiye, Suriyeli göçmenlere karşı “açık kapı politikası” benimsemiştir. Ağustos 2011'de AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) verilerine göre Türkiye'ye göç eden Suriyeli sayısı yaklaşık 80 bin olmuş ve hükümet yetkilileri Türkiye için eşik rakamı 100 bin olarak ifade etmişlerdir.⁶² Ancak, Suriye'de yaşanan gelişmeler, çatışmaların artması ve şiddet olayları nedeniyle Türkiye'ye yönelik ani ve artan bir göç dalgası yaşanmış, 30 Ekim 2017 AFAD verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli sayısı 3.268.818 olmuştur. 227.997 Suriyeli 10 ilde⁶³ kurulan barınma merkezlerinde yaşarken, geri kalan Suriyeliler ise Türkiye'nin değişik şehirlerine dağılmış durumdadır. Bu süreçte Suriyeli sığınmacılara yönelik kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından yapılan yardım miktarının, Aralık 2016 itibarıyla 25 milyar doları aştığı belirtilmektedir.⁶⁴

Suriye'den göçler başladığında ilk karşılaşılan sorun; savaştan kaçan Suriyelilerin hukuki statüsünün belirlenmesi olmuştur. Türkiye, krizin başlamasından sonra açık kapı politikası izleyerek gelenleri geri göndermemiş ve gelen Suriyelileri “misafir” olarak tanımlamış; Ekim 2011'de Türkiye'de kayıtlı Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir.⁶⁵ Bu statü ile Suriyeli sığınmacılar, sınırsız kalma, zorla gönderilmeme, acil

⁶² Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, ORSAM, Rapor No: 195, Ocak 2015, 12.

⁶³ Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Malatya.

⁶⁴ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Resmi İnternet Sitesi, Geçici Barınma Merkezleri Bilgi Notu, 30.10.2017, erişim 20 Kasım 2017, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/30_10_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf

⁶⁵ Oytun Orhan ve Sabiha Şenyücel Gündoğar, 12-13.

Naim GÖK

ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar elde etmişler; sağlık, eğitim, gıda gibi konularda yardımlara erişimleri sağlanmıştır.

Suriyeli sığınmacıların, Türkiye'ye, toplumsal, sosyal, ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlamında etkileri olmuştur. Toplumsal sorunların başında uyum sorunu gelmektedir. Suriyeliler ile yerel halk arasında var olan farklı yaşam koşulları, dil ve kültür farklılıkları, yerel halk ile Suriyeliler arasında gerginliklere sebebiyet verebilmektedir. Çok eşlilik, etnik ve mezhepsel farklılaşma, kadın ve çocuk istismarı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle çok eşliliğin, sınır kentlerinde boşanmaların artmasında önemli etkisi olmuştur. Kampların dışında yaşayan Suriyeliler genellikle kentlerin kenar mahallerinde kalabalık aileler halinde yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu durum çarpık kentleşme ve gecekondulaşmayı artırmanın yanında yasadışı faaliyetlerin zemin bulmasına neden olabilmektedir. Suriyelilerin uyuşturucu, hırsızlık, fuhuş gibi yasadışı faaliyetlere karışmaları söz konusu olabilmektedir. Önemli bir toplumsal sorun da bazı kentlerde demografik yapının değişmesidir. Özellikle Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu kentlerde görülen bu soruna, Kilis, örnek olarak verilebilir. Nüfusu yaklaşık 100 bin olan Kilis'e Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle kentin nüfusu iki katına çıkmış; kentte, yerel nüfustan daha fazla Suriyeli yaşamaya başlamıştır.⁶⁶ Sınır kentlerinde artan nüfus ile birlikte kira fiyatları yükselmiş, yaşam koşulları zorlaşmıştır. Kayıt dışı çalıştırılan Suriyeliler ve ucuz işgücü nedeniyle yerel halk arasında, Suriyelilerin işlerini ellerinden aldığı algısı yerleşmiş durumdadır. Suriyelilerin açmış olduğu işyerlerinin çoğunun kaçak olması nedeniyle yerel esnaf ile Suriyeliler arasında gerginlikler yaşanmaktadır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye siyasi ve güvenlik konusunda en büyük etkisi, yerel halk ile Suriyeliler arasında ortaya çıkacak bir gerginliğin, kitlesel bir hal almasıdır. Mezhep ve etnik temelli gerginliklerin provokasyonlar sonucu büyümesi söz konusudur. Çoğu sınır kentinde ve Suriyelilerin yoğun yaşadığı kentlerde bireysel ve

⁶⁶ A.g.e., 17.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

sıradan asayiş olayları farklı yönlerle çekilebilmekte ve kitlesel tepkilerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Özellikle medya ve sosyal paylaşım platformları etkisiyle organize tepkiler meydana gelmektedir.

Sonuç

2010 yılında, Tunus'ta başlayan ve kısa sürede birçok ülkede etkili olan Arap Baharı, Mart 2011'de, Suriye'nin güneyinde meydana gelen gösteriler sonucu tüm ülkeyi içine alan bir çatışmaya dönüşmüştür. Mart 2011'de, olaylar başladıktan sonra artan çatışmalar nedeniyle Türkiye, Suriye krizinden etkilenmeye başlamıştır. Olayların ilk aylarından itibaren Türkiye'ye göç dalgası başlamıştır. Çatışmaların artması ile birlikte göç hareketi artmış, 2017 yılında, 3 milyondan fazla Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmıştır.

Türkiye'nin Suriye'de yaşanan krizden doğrudan etkilenmesine bir örnek; ülkede, DAESH tarafından gerçekleştirilen terör saldırıdır. Türkiye'de, 2015 yılında artan terör saldırıları, hem sivilleri hem de güvenlik güçlerini hedef almıştır. Bu saldırılardan dolayı çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Terör saldırılarının dışında, Suriye tarafında yaşanan çatışmalar nedeniyle Türkiye sınır hattındaki birçok köye, özellikle 2016 başlarında Kilis kent merkezine çok sayıda roket-top mermisi düşmüştür. Bu saldırılarda can ve mal kaybı yaşanmış, halkta tedirginlik artmıştır. Suriye'de, Kobani'de, 2014 yılında DAESH ve YPG-PYD arasındaki çatışmalar nedeniyle, Türkiye'de protesto gösterileri başlamış, gösteriler 6-7 Ekim olayları olarak bilinen şiddet olaylarına dönüşmüş ve 50'den fazla insan hayatını kaybetmiştir.

Suriye krizinin önemli bir yansıması, Türkiye'ye ait bir jetin düşürülmesidir. Bu gelişme, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik angajman kurallarını değiştirmesine neden olmuş ve Türkiye, sınırdaki güvenlik önlemlerini artırmıştır. Bu önlemlerin sonucunda Suriye'ye ait bir helikopter ve uçak düşürülmüştür. Bir Rus jeti, 24 Kasım 2015'de gerçekleştirdiği sınır ihlali sonucu, Türk Hava Kuvvetleri tarafından

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

vurulmuş, bu kriz Türkiye ile Rusya ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye, Suriye'deki tehditlerin artması nedeniyle, 2014 yılında Süleyman Şah türbesini ve Saygı Karakolunu, sınırdaki Eşme bölgesine taşımıştır. DAEŞ'in çekildiği bölgelere PKK uzantısı PYD'nin yerleşmesi ve sınır hattında bir kuşak oluşturması, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye, Fırat'ın batısına geçilmeyi kırmızı çizgi olarak nitelendirmiştir. Bu süreçte, PYD'nin ABD tarafından desteklenmesi, Türkiye'nin ABD'ye olan güvenini sarsmıştır. Türkiye, Rusya ile krizi giderdikten sonra Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatarak sınırdaki DAES tehdidini ortadan kaldırmış, PYD-YPG'nin kantonları birleştirme hedefini sekteye uğratmıştır. Türkiye, böylece, bölgede doğrudan askeri harekâta bulunarak sınır güvenliğini garanti altına almak istemiştir.

KAYNAKÇA

Akbaba, Yunus. "6-7 Ekim Olayları" ve Çözüm Süreci," *SETA Perspektif*, Sayı: 78, Ekim 2014.

Arı, Tayyar. "Geçmişten Günümüze Türkiye Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler" *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, Editör: İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2004.

Atabey, Figen. "Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci," *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 4, Sayı: 7, (Temmuz 2015): 192-209.

"Atilla Ateş. Süleyman Demirel Konuşması: (dk: 2.30-4.0)," *Youtube*, Erişim 22 Ekim 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=07qC6pd3YIY>

Bayezit, Fatih. "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış," *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 4, Sayı: 2, (2016): 84-112.

"Cilvegözü Saldırısı Soruşturması Tamamlandı," *Radikal*, Erişim 5 Kasım 2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cilvegözu-saldırısı-sorusturması-tamamlandı-1145151/>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Çakır, Fevzi. "Terör Örgütü IŞİD'in Türkiye'ye Yönelik Gerçekleştirdiği Saldırıları" *Haber Türk*, Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>

Çakırözer, Utku. "Esad: Keşke Düşürmeseydik," *Cumhuriyet*, Erişim 8 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/354316/Esad___Keske_dusurmeseydik.html

Çetin, Ümit. "Türkiye Suriye'ye Karşılık Verdi," *Hürriyet*, Erişim 5 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeye-karsilik-verdi-21617637>

Çelik, Ahmet Hüsrev. "Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme," *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6, Sayı: 2 (Kış 2015).

Dağlar, Ali. "6-7 Ekim'in Acı Bilançosu 50 Ölü," *Hürriyet*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>

Dersan Orhan, Duygu. "Ortadoğu Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği," *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 3, Sayı:1-2, 17-29.

Ekrem, Erkin. "Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı," *SDE*, 03 Nisan 2012, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-planı-ve-cinin-suriye-planı/1077>

"Esad: Reform Şart!," *Gazete Vatan*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/>

Fırat, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu. "Arap Devletleriyle İlişkiler," *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Türk Dış Politikası-Cilt: II (1980-2001)* içinde, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı: 4, 2002.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Gaytancıoğlu, Kaan. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi.” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2008.

Girit, Selin. “Roket Saldırısı Altındaki Kilisililer: Sesimizi Duyan Yok Mu?,” *BBC Türkçe*, Erişim 6 Kasım 2017, http://www.bbc.com/Turkce/Haberler/2016/05/160509_Kilis_Roket

Gerger, Haluk. *ABD, Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 4. Baskı, 2007.

Gönlübol, Mehmet. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 9. Baskı, 1996.

Gürün, Kamuran. *Savaşan Dünya ve Türkiye*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.

“Halk Ayaklanması ‘Bir’ Sloganla Başladı,” *AA*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/halk-ayaklanmasi-bir-sloganla-basladi/377401>

“HDP’den ‘Sokağa Çıkın’ Çağrısı,” *CNN TÜRK*, Erişim 8 Kasım 2017, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/hdpden-sokaga-cikin-cagrisi>

İçgen, Levent. “‘Angajman Kuralları Değişti’ Ne Demek?,” *Gazete Vatan*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.gazetevatan.com/-Angajman-Kurallari-Degisti--Ne-Demek--460542-Gundem/>

İnaç Hüsamettin. “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Değişim ve Dönüşümü,” *SDE*, Erişim 6 Temmuz 2018, <http://www.sde.org.tr/tr/Newsdetail/Arap-Bahari-Surecinde-Arap-Kimliginin-Degisim-Ve-Donusumu/3071>

İmanbeyli, Vügar. “Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri,” *Seta Perspektif*, Sayı: 119, Aralık 2015.

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Kurubaş, Erol. *1960'lardan 2000'lere Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye* 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004.

Meliha Benli Altunışık. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası," *Türkiye'nin Komşuları* içinde, Editör: Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, Ankara: İmge Kitabevi, Baskı:1, Şubat 2002.

"Niğde'de Görülen IŞİD Davasında Flaş Gelişme," *Hürriyet*, Erişim 6 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/nigdede-gorulen-isis-davasinda-flas-gelisme-40102418>

Orhan, Oytun. "Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar Ve Riskler," *Karar*, Erişim 16 Kasım 2017, <Http://www.karar.com/Gorusler/Firat-Kalkani-Hedefler-Firsatlar-Ve-Riskler-282439#>

Orhan, Oytun ve Sabiha Senyücel Gündoğar. "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri," *Orsam Rapor*, Sayı: 195, Ocak 2015.

Öner, Sena Gülfer İhlamur. "Kobani'den Kitleli Zorunlu Göç Ve Türkiye'nin Güvenli Bölge Talebi," *Ortadoğu Analiz* 6, Kasım-Aralık, Sayı: 65 28-31.

Özcan, Burak. Özden Erkuş ve Deniz Kilislioğlu, "TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu," *NTV*, Erişim 9 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/Turkiye/Tskdan-Suleyman-Sah-Karakoluna-Sah-Firat-Operasyonu,Lmykf4lom0slrtljzsieeg>

Özkan, Asaf. "Ca'ber Kale'si Ve Türk Mezarı," *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Sayı: 3, (2007), 197-209.

Özer, Verda. "Batı Putin'e 'Yanlış Yoldasın' Dedi," *Hürriyet*, Erişim 9 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/Yazarlar/Verda-Ozer/Bati-Putine-Yanlis-Yoldasin-Dedi-40021652>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Özlük, Erdem. “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi Ve ‘Özür’ Meselesi,” *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 35, Aralık 2015, <http://www.orsam.org.tr/Files/Degerlendirmeler/35/35Str.Pdf>

Öztürk, Ayhan. “Milletlerarası Antlaşmalar ve Türk-Fransız Antlaşmaları,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, Sayı: 5 (1994): 113-134.

Öztürk, M. Emin. “Arap Baharı ve Türkiye’nin Rolü,” *Milliyet*, Erişim 10 Ekim 2017, <http://blog.milliyet.com.tr/Arap-Bahari-Ve-Turkiye-Nin-Rolu/Blog/?Blogno=391800>

“Reina Saldırısı Zanlısı İstanbul’da Yakalandı,” *BBC Türkçe*, Erişim 7 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38636095>

“Reyhanlı Saldırısı İçin Vahim İddialar,” *Cumhuriyet*, Erişim 5 Kasım 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/274009/Reyhanli_saldirisi_icin_vahim_iddialar.html

“Sınır İhlali Yapan Suriye Uçağı Düşürüldü,” *Milliyet*, Erişim 8 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/sinirda-savas-ucagi-dustu/gundem/detay/1855930/default.htm>

“4 Soruda Türkiye-Rusya İlişkileri,” *Yeni Şafak*, Erişim 9 Kasım 2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/4-soruda-turkiye-rusya-iliskileri-2507895>

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, “Cenevre’den Cenevre’ye Suriye Görüşmeleri,” Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.stratejidusunce.org/detay/haber/1029/cenevreden-cenevreye-suriye-gorushmeleri.aspx>

“Suriye Krizi’nin Kronolojisi,” *21. Yüzyıl Enstitüsü*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izlememerkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

“Suriye’de İç Savaş Nasıl Başladı?,” *Gazete Vatan*, Erişim 26 Ekim 2017, <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savas-nasil-basladi--538013-gundem/>

Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)

Taşçı, Tekin Aycan. “Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi,” *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM)*, Erişim 4 Aralık 2015, <https://erusak.erciyes.edu.tr/icerikdosyaları/file/RUSYA/Rus%20U%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Vurulmas%C4%B1%20Hadisesi.pdf>

TC Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Resmi İnternet Sitesi, Geçici Barınma Merkezleri Bilgi Notu, Son değiştirilme 30 Ekim 2017, Erişim 20 Kasım 2017, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/30_10_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf

TC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “No: 173, Suriye Açıklarında Düşürülen Askeri Uçağımız Konusunda Bakanlığımızca Atılan Adımlar Hk.,” Son değiştirilme 24 Haziran 2012, Erişim 8 Kasım 2018, http://www.mfa.gov.tr/No_-173_-24-Haziran-%202012_-Suriye-Aciklarinda-Dusurulen-Askeri-Ucagimiz-Konusunda-Bakanligimizca-%20Atilan-Adimlar-Hk_.Tr.Mfa

Toklu, Vefa. “Türk Dış Politikasında Su Sorunu,” *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* içinde, Editör: İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

“Türk Jeti Suriye Helikopterini Vurdu,” *NTV*, Erişim 8 Kasım 2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turk-jeti-suriye-helikopterini-vurdu,9jj2DU9DF0qT083BuizCLA>

“Türkiye - Rusya İlişkilerinde Zorlu Yıl,” *BBC Türkçe*, Erişim 10 Kasım 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38377657>

Ulutaş, Ufuk ve Burhanettin Duran. “Türkiye'nin Deaş'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı,” *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*.

Yılmaz, Türel Yılmaz. *Birinci Dünya Savaşından 2000'e Uluslararası Politikada Ortadoğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2004.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
77-114

Naim GÖK

Yeşiltaş, Murat, Sibel Düz, Bilgehan Öztürk ve Rıfat Öncel. *2016'da Güvenlik ve Terörle Mücadele*. İstanbul: SETA Yayınları.

Yeşiltaş, Murat Merve Seren ve Necdet Özçelik. "Fırat Kalkanı Harekâtı: Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi Ve Alınan Dersler," *SETA Rapor*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.